

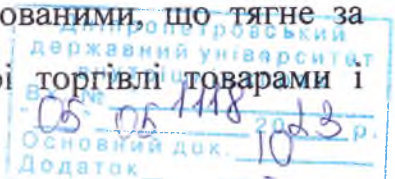
ВІДГУК
офіційного опонента

професора кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, професора Зарубей Вікторії Володимирівни на дисертаційне дослідження Рейнгольд Андрія Валентиновича на тему: «Основи методики розслідування шахрайства в інтернет-комерції», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Дисертаційне дослідження А.В. Рейнгольд виконано з надзвичайно актуальної й складної проблематики. Швидкісні процеси інтегрування України до Європейського співтовариства та НАТО спрямовані на розбудову держави як суверенної, правової та демократичної. На сьогодні такі процеси відбуваються у складних умовах. Значною перешкодою на шляху реформування соціально-економічної й політичної систем суспільства залишається злочинність, насамперед, економічна.

На сьогодні ні в кого не викликає заперечення та теза, що на шляху докорінних перетворень у сфері економіки, розвитку підприємництва, реформування власності і переходу на нові форми господарювання на сучасному етапі постає своєрідна завада – злочинність як негативне соціальне явище. Зазначене ставить перед наукою, законодавчою та правоохоронною практикою завдання негайної розробки та реалізації нових підходів до боротьби зі злочинністю, відшукування нових методів протидії, що відповідають реаліям сьогодення.

Останні десятиріччя відбувається стрімкий зріст правочинів через мережу Інтернет, за допомогою якого можна здійснити операції побутового та комерційного призначення та придбати товар, не залишаючи місця проживання. Для більшості населення така форма «віртуальної» торгівлі стала зручною та істотно зекономила час, особливо у період пандемії, коли ряд торгівельних мереж змушені були переходити на дистанційний формат здійснення угод купівлі-продажу товарів та послуг. Проте, форми цивільних правовідносин в Інтернеті наразі є не досить врегульованими, що тягне за собою значну кількість порушень, зокрема й у сфері торгівлі товарами і

послугами. Чимало цивільно-правових угод укладається через обман та зловживання довірою, що не лише порушує встановлений порядок їх здійснення, а і завдає шкоди майновим інтересам громадян. Оцінити реальні масштаби таких шахрайських проявів важко через високу латентність та тонку межу між цивільно-правовими та кримінально-правовими відносинами, що ускладнює прийняття рішення на стадії відкриття кримінального провадження. У той час, як результати анкетування працівників правоохоронних органів та аналіз слідчо-судової практики свідчить про те, що дана категорія кримінальних правопорушень має тенденцію до збільшення, а рівень їх розкриття залишається вкрай низьким. Це ставить перед наукою та правоохоронною діяльністю завдання щодо розробки новітніх методів, прийомів та засобів боротьби з такими злочинними проявами.

За даними Офісу Генерального прокурора України, кількість таких посягань дедалі зростає. Так, у 2015 р. зафіксовано 45653 фактів учинення шахрайств, 2016 р. – 45764, 2017 р. – 36650, 2018 р. – 33136, 2019 р. – 32156, 2020 р. – 26595, 2021 р. – 23632, 2022 р. – 31937. Серед них кількість шахрайств в інтернет-комерції становить приблизно 8 %. У той час, як шахраї, застосовуючи обман і зловживання довірою, отримують прибутки від укладання незаконних дистанційних правочинів, рівень розкриття шахрайства в інтернет-комерції залишається стабільно низьким.

Проте, об'єктивно оцінити масштаби шахрайств досить складно через високу латентність і межу між цивільно-правовими та кримінально-правовими відносинами. Шахраї постійно удосконалюють свою злочинну діяльність, адаптуючись під реалії сьогодення. У той час, як правоохоронні органи не завжди встигають так швидко адаптуватися під реальні потреби сучасності та застосовувати дієві засоби щодо запобігання шахрайствам в мережі інтернет. Вказане свідчить про наявність низки проблемних питань у сфері виявлення, розкриття й розслідування шахрайства в інтернет-комерції.

Оцінюючи з цих позицій наукове дослідження А.В. Рейнгольд необхідно відзначити його *актуальність й значущість* для розробки і вирішення проблем методики розслідування шахрайства в інтернет-комерції та

організаційно-тактичного забезпечення практики її застосування у процесі досудового розслідування.

Основна *мета*, яку поставив перед собою дисертант – це вирішення конкретного наукового завдання з розробки окремої криміналістичної методики розслідування шахрайства в інтернет-комерції.

Відповідно до обраної мети в дисертації поставлено та вирішено такі *основні взаємопов'язані задачі*:

– визначено стан наукового дослідження питань розслідування шахрайства в інтернет-комерції;

– узагальнено сучасні наукові підходи до розуміння криміналістичної характеристики шахрайства в інтернет-комерції та підкреслено наявність вагомих кореляційних зв'язків між усіма її елементами;

– з'ясовано специфіку початкового етапу розслідування шахрайства в інтернет-комерції;

– розглянуто основні елементи організації й планування розслідування шахрайства в інтернет-комерції та визначено коло обставин, що підлягають встановленню;

– виокремлено типові слідчі ситуації, що складаються при розслідуванні шахрайства в інтернет-комерції;

– з'ясовано організаційно-тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та процесуальних дій;

– визначено особливості профілактичної діяльності уповноважених осіб у кримінальних провадженнях за фактами шахрайства в інтернет-комерції;

– сформовано типові тактичні операції, спрямовані на вирішення завдань розслідування шахрайства в інтернет-комерції.

Досягнення поставленої мети і вирішення конкретних завдань дисертанту, в основному, вдалося досягти з достатнім рівнем обґрунтованості сформульованих наукових положень, висновків та пропозицій. Цьому сприяла значна *емпірична база дослідження*, яку становлять матеріали Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора України за період 2018-2023 років та результати узагальнення оперативної, слідчої та

судової практики протягом 2016-2023 рр. Проаналізовано матеріали 192 кримінальних проваджень з проблематики дослідження (Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Черкаська та Чернівецька області, м. Київ); зведені результати анкетування 179 працівників оперативних підрозділів, 186 слідчих, 80 дізнавачів, 89 працівників органів прокуратури України та 113 обізнаних осіб.

Теоретичною, науково-інформаційною, правовою основою дисертаційного дослідження, яка також дала можливість результативно, і на досить високому рівні вирішити поставлені проблеми, є наукові праці ряду вчених, таких, як: Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Дрозд, В. А. Журавля, М. М. Єфімова, В. О. Коновалової, Є. Д. Лук'янчикова, С. І. Мінченка, О. І. Мотляха, О. В. Одерія, В. Л. Ортинського, Н. В. Павлової, І. В. Пирога, В. М. Плетенця, О. В. Пчеліної, М. В. Салтевського, Р. Л. Степанюка, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька та ін.

Об'єкт і предмет дослідження визначено дисертантом правильно. *Об'єктом дослідження* є кримінальні процесуальні відносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів під час розслідування шахрайства в інтернет-комерції. *Предмет дослідження* – основи методики розслідування шахрайства в інтернет-комерції.

В процесі дослідження дисертант, використовуючи загальний метод наукового пізнання – діалектичний, розробив цілісну систему уявлень про становлення, стан та перспективи організаційно-тактичного забезпечення розслідування шахрайства в інтернет-комерції. Окрім того, автор використав цілу низку загальнонаукових та спеціальних методів, що дозволило йому сформулювати вагомі висновки, що мають значення для науки криміналістики та теорії кримінального процесу, а також правоохоронної практики.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці комплексним

монографічним дослідженням методики розслідування шахрайства в інтернет-комерції, в якому сформульовано низку теоретичних узагальнень, наукових положень і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, що вирізняються науковою новизною та мають важливе теоретичне і практичне значення.

Зокрема, дисертантом *вперше*:

– запропоновано криміналістичні засоби та методи криміналістичної профілактики шахрайства в інтернет-комерції на підставі виокремлення заходів правового, соціального, технічного, інформаційного та організаційного характеру, що є запорукою виявлення причин й умов, що сприяли вчиненню таких кримінальних правопорушень, та обрання заходів щодо їх усунення;

– запропоновано доктринальний підхід до інформативного наповнення структури криміналістичної характеристики шахрайства в інтернет-комерції, а саме, виокремлено такі її складові: спосіб шахрайства, слідова картина, особа шахрая і потерпілого, місце, час і обстановка в розрізі законодавчого регулювання комерційних правовідносин у мережі інтернет, предмет злочинного посягання;

– розглянуто особливості взаємодії уповноважених осіб правоохоронних органів між собою та з державними і приватними структурами, які мають відношення до супроводження комерційних правочинів в мережі інтернет (постачальники послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, органи державної влади й управління та органи місцевого самоврядування в частині виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування тощо);

– аргументовано підхід до розгляду методики розслідування шахрайства в інтернет-комерції через проведення тактичних операцій, на підставі чого розроблено низку тактичних операцій з оптимальним комплексом дій для кожної, зокрема: «Фальшивий сайт», «Незаконна транзакція», «Встановлення IP-адреси», «Ідентифікація особи у віртуальному просторі», «Встановлення умислу», «Організація затримання шахрая, який

діяв у мережі інтернет» тощо.

Дисертація, відповідно до мети і завдань дослідження, складається з вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Розділ 1 дисертації «Теоретичні основи розслідування шахрайства в інтернет-комерції» складається з двох підрозділів, які характеризують актуальність проблематики, поняття, сутність та структуру криміналістичної характеристики протиправного діяння, а також складові її структурні елементи.

Розглянуто стан наукових досліджень проблем протидії кібершахрайствам та правові передумови виникнення інтернет-комерції. Наголошено, що кримінальні правопорушення, що вчиняються у кіберпросторі, за різних часів були об'єктом пильної уваги вчених різних галузей знань. Визначено, що одні вчені приділяли увагу питанням законодавчого регулювання правовідносин, що регулюють правові й інформаційні відносини у мережі інтернет, інші – зосереджували увагу на протидії таким кримінальним правопорушенням, а також питанням кримінально-правової кваліфікації та юридичній відповідальності за вчинення протиправних дій у кіберпросторі. Низку праць присвячено й методиці розслідування шахрайств, учинених у кіберпросторі. Натомість, значна кількість питань з розслідування шахрайств в інтернет-комерції залишається не дослідженими.

Здійснено криміналістичний аналіз шахрайства в інтернет-комерції та визначено місце кожного елемента криміналістичної характеристики такого кримінального правопорушення. Наголошено, що теоретичні положення і практичні рекомендації з розслідування шахрайства можуть бути більш аргументованими у разі врахування особливостей правового режиму, що регулює відносини між різноманітними суб'єктами, які беруть участь в укладанні дистанційних угод; характеристики цих суб'єктів; предмета злочинного посягання; обстановки й умов, в яких вчиняється шахрайство;

способу шахрайських дій. Особливе криміналістичне значення має слідова інформація про злочинну подію.

Розділ 2 дисертації «Організація розслідування шахрайства в інтернет-комерції» складається з трьох підрозділів, у яких висвітлено особливості початкового етапу розслідування шахрайства в інтернет-комерції, а також проблемні питання організації і планування розслідування кримінальних правопорушень.

Значну увагу приділено оцінці первинної інформації на початку кримінального провадження, визначено характерні підстави для початку провадження та проблемні питання, які виникають на цьому етапі. Окреслено основні напрями взаємодії слідчого з працівниками Департаменту кіберполіції України та іншими підрозділами Національної поліції, а також представниками служби безпеки Банку (щодо незаконних транзакцій) під час оцінки первинної інформації, що надійшла з відповідних джерел.

Зосереджено увагу на необхідності визначення тактичних завдань та обранні шляхів їх реалізації в рамках організації та планування розслідування шахрайства в інтернет-комерції. Запропоновано перелік загальних і приватних версій та коло обставин, що підлягають встановленню у даній категорії кримінальних проваджень.

Сформульовано типові слідчі ситуації розслідування шахрайства в інтернет-комерції та визначено алгоритми дій правоохоронних органів відповідно до кожної з них.

Розділ 3 дисертації «Організаційно-тактичне забезпечення розслідування шахрайства в інтернет-комерції» складається з трьох підрозділів, в яких охарактеризовано особливості проведення тактичних операцій та окремих слідчих (розшукових) і процесуальних дій, а також профілактична діяльність уповноважених осіб у кримінальних провадженнях за фактами шахрайства в інтернет-комерції.

Сформовано типові тактичні операції, що проводяться при розслідуванні шахрайства в інтернет-комерції, зокрема: «Фальшивий сайт», «Незаконна транзакція», «Встановлення IP-адреси», «Ідентифікація особи у віртуальному

просторі», «Встановлення умислу», «Організація затримання шахрая, який діяв в мережі інтернет» та ін. Визначено перелік тактичних помилок й прорахунків, що допускаються слідчими під час проведення вказаних тактичних операцій.

В основному дисертація має суто прикладне значення, в якій сформульовані окремі теоретичні положення та практичні рекомендації, які можуть бути використані у: *науковій діяльності* – для подальшого удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень на базі сформульованих і викладених теоретичних положень, висновків та рекомендацій; *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», а також при підготовці підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з кримінального процесу та криміналістики; *практичній діяльності* – для удосконалення діяльності правоохоронних органів України.

Дисертант проаналізував достатній обсяг літератури стосовно теми дисертаційного дослідження, вивчив проблемні питання, що виникають при розслідуванні шахрайства і інтернет-комерції.

Основні положення та результати дисертації опубліковано у *десяти наукових публікаціях*, з яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, чотири – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях і семінарах.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження Рейнгольд Андрія Валентиновича «Розслідування шахрайства в інтернет-комерції» включає результати власних досліджень здобувача. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності.

Разом із тим наукова розробка викликає певні зауваження та побажання, які можуть бути підставою для подальшої дискусії під час захисту дисертації і враховані автором у подальшій роботі в обраному напрямку своїх досліджень.

1. Так, автором сформований достатньо об'ємний перелік тактичних операцій, спрямованих на вирішення завдань, які стоять перед слідчими, працівниками оперативних підрозділів та іншими взаємодіючими з ними особами у ході розслідування шахрайства в інтернет-комерції і це є вагомим внеском в науку та практику розслідування кримінальних правопорушень даної категорії. Між тим, розглядаючи тактичні операції, автор чомусь оминає увагою тактичні комбінації. Крім того, автору доцільно було б дослідити питання щодо співвідношення категорій «тактична операція» та «тактична комбінація», адже в криміналістичній літературі дотепер тривають дискусії щодо визначення та змістовної частини цих понять.

2. На жаль, залишилися поза увагою особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування шахрайств в інтернет-комерції, зокрема, слідчий експеримент та огляд місця події. Хоча у роботі і приділено увагу низці слідчих (розшукових) дій в рамках тактичних операцій, але організаційно-тактичні аспекти їх проведення не повною мірою висвітлено. Наприклад, бажано було б розглянути особливості проведення допиту різних категорій осіб при розслідуванні кримінальних правопорушень даної категорії, звернути увагу на організаційно-тактичні особливості проведення їх одночасних допитів, приділити більше уваги тактиці різних видам пред'явлення для впізнання тощо.

3. Неодноразово вживаючи термін «особа шахрая», слід було б розкрити його зміст. Адже, можна поставити під сумнів вживання такого терміну до особи, яка ще не затримана і якій не повідомлено про підозру.

Однак, викладені зауваження мають дискусійний характер і стосуються окремих питань теми дисертаційного дослідження, з яких автор має право на власну точку зору і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації в цілому.

Повнота викладеного матеріалу і обґрунтованість висновків, зроблених дисертантом дають підстави визнати, що дисертація Рейнгольд Андрія Валентиновича є самостійним, завершеним науковим твором монографічного характеру, а отримані ним нові важливі і обґрунтовані результати з актуальних проблем, у своїй сукупності, в межах проведеного дослідження, пропонують варіанти вирішення складної задачі з подальшого удосконалення методики розслідування шахрайства в інтернет-комерції.

Загальний висновок: дисертація Рейнгольд Андрія Валентиновича на тему: «Основи методики розслідування шахрайства в інтернет-комерції», є самостійно підготовленою, завершеною кваліфікованою науковою працею, в якій отримано низку нових науково-теоретичних та практичних результатів, що у своїй сукупності вирішують конкретне наукове завдання щодо удосконалення роботи правоохоронних органів з розкриття та розслідування шахрайств в інтернет-комерції. Наукова розробка А.В. Рейнгольд відповідає вимогам, сформульованим у пунктах 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, при успішному захисті, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук,
професор

Вікторія ЗАРУБЕЙ

